

עמדת התנועה למשילות ודמוקרטיה לתזכיר חוק-יסוד: הממשלה (תיקון מס')(אי כשירות של נאשם להרכיב את הממשלה)

התנועה למשילות ודמוקרטיה עוסקת בשמירת האיזונים בין מרכיבי הדמוקרטיה השונים במדינת ישראל: הכרעת הרוב, זכויות הפרט, הגינות שלטונית ושקיפות. התנועה עוקבת, חוקרת, מפרסמת, מסייעת בקידום חקיקה ורפורמות בממשק שבין הרשות הנבחרת, המבטאת את הכרעות הרוב ואת היותה של ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית, לבין הרשות השופטת המפקדת על זכויות הפרט, מניעת שחיתות ושלטון החוק.

בנייר עמדה זה, נבקש להביא את עמדת התנועה בנוגע לתזכיר חוק יסוד: הממשלה (אי כשירות של נאשם להרכיב את הממשלה) שעניינו מניעת היכולת להטיל את הרכבת הממשלה או להתמנות כראש הממשלה החלופי למי שעומד כנגדו כתב אישום בעבירה העונש עליה הוא שלוש שנות מאסר או יותר.

התנועה למשילות ודמוקרטיה מתנגדת לאמור בתזכיר החוק, וזאת מהטעמים המפורטים להלן:

1. **הפגיעה בזכות לבחור ולהיבחר** – זכות האזרח לבחור את נציגיו וזכותו של מועמד להיבחר לראשות הממשלה הינן זכויות יסוד בדמוקרטיה פרלמנטרית. הגבלת זכויות יסוד אלו, העומדות בליבת המערכת הדמוקרטית, דורשת הצדקה חזקה במיוחד. דברים דומים כתבה השופטת דורית בייניש בבג"ץ 7367/97 בעניין פנחסי:

"אמנם, אפשר כי כהונתו של חבר-הכנסת שהורשע בעבירות שיש עמן קלון עשויה לפגוע באמון הציבור בכנסת. ואולם, כנגד השמירה על אמון הציבור ברשויות השלטון עומד האינטרס בדבר הגשמת רצון הבוחרים, שהוא מיסודות המשטר הדמוקרטי. בין שניים אלה מאזן הדין. באיזון זה, שנעשה בחוק-יסוד: הכנסת, ניתנה עדיפות בולטת למימוש רצון הבוחרים"

דברים אלו, שנאמרו ביחס למי שהורשע זה מכבר, נכונים עשרת מונים ביחס למי שטרם הורשע, וכנגדו עומד כתב אישום בלבד. הניסיון למנוע ממי שמסוגל לאחד מאחוריו את קולם של 61 חברי כנסת לעמוד בראשות הממשלה מבלי שהורשע, מבלי שהורשע ע"י בית המשפט, טרם ניתנה לו ההזדמנות להוכיח את חפותו, וכאשר הציבור בחר בו למרות היותו נאשם – פוגע באופן בלתי מידתי לחלוטין בזכות לבחור ולהבחר.

במדינה דמוקרטית מקור הסמכות היסודי ביותר בכל הכרעה ערכית הוא ציבור הבוחרים. בסופו של יום, גם חוק העונשין נובע בבסיסו מהסמכות שהעניק הבורח לכנסת. לכן, הניסיון לכפור ביכולתו של אותו בוחר עצמו להכריע מי יעמוד בראש המדינה, כאשר המועמד טרם הורשע בעבירה כלשהי, הוא חתירה גסה תחת יסודות המשטר הדמוקרטי.

2. **הפגיעה בחזקת החפות** – "חזקת החפות היא יסוד מוסד בשיטתנו"¹, ועניינה המרכזי הינו הטלת נטל השכנוע בכך שאדם עבר עבירה על התביעה², וזאת מתוך הכרה בפערי הכוחות העצומים שבין המדינה המאשימה לנאשם, וכן גם "מההנחה המבוססת על ניסיון החיים שרוב האנשים שומרי חוק ואינם מבצעים עבירות"³.

חזקה זו, המבוססת, כדברי השופטת ארבל לעיל, על ניסיון החיים שהוכח פעמים רבות, נסתרת כלאחר יד על ידי תזכיר החוק המוצע.

בלא מעט מקרים בעבר התברר כי כתבי אישום חמורים הוגשו נגד חפים מפשע שזוכו בבית המשפט – התרחשות שקרתה לא אחת במשפטים של נבחר ציבור. כך, למשל, אירע ליעקב נאמן שזוכה בבית המשפט מכל אשמה (אך ההאשמה כנגדו מנעה ממנו להתמנות לשר המשפטים באותו הזמן). כך אירע לרפאל איתן שהודה בעובדות המוזכרות בכתב האישום שהוגש נגדו אך השופטים קבעו שעובדות אלו אינן מהוות עבירה (אך ההאשמה כנגדו מנעה ממנו להתמנות לשר לביטחון פנים באותו הזמן). וכך אירע לאביגדור קהלני שזוכה בבית המשפט השלום כבר בשלב מוקדם של המשפט, תוך שהשופט מותח ביקורת נוקבת על התביעה, ולאחר שהפרקליטות ערערה זוכה בהליך נוסף. יש להוסיף ולציין כי היו גם מקרים בהם כתבי אישום שכללו עבירות חמורות ועבירות קלות הסתיימו בהרשעה בעבירות הקלות ובזיכוי מהעבירות החמורות.

תזכיר החוק מבקש למנוע מאדם, אשר ככל הנראה מרכז מאחוריו את קולותיהם של מיליוני בוחרים – בין אם בחרו במפלגה בראשה הוא עומד, ובין אם באופן עקיף באמצעות יכולתו לקבל את תמיכתם של רוב חברי הכנסת – את האפשרות לעמוד בראשות הממשלה מהטעם היחיד שהוגש כנגדו כתב אישום. המשמעות הינה פגיעה קשה בזכותו החוקתית של הנאשם להיבחר ובהמשך הקריירה הפוליטית שלו, ולמעשה דילול חריף של חזקת החפות העומדת לו, וזאת טרם קיבל את יומו בבית המשפט, טרם חקר את עדי התביעה, ולעיתים אף טרם נחשף לחומר הראיות נגדו במלואו.

נזכיר כי התפקיד אותו מבקש תזכיר החוק למנוע מהנאשם – עמידה בראשות הממשלה – עם כל הכוח והסמכות הנלווים אליו, הינו אחד התפקידים הפומביים והחשובים ביותר לעיני הציבור והתקשורת, כך שגם היכולת של נאשם לגרום לנזק לציבור עקב כך שהינו בעל נטיות עברייניות הינו מצומצם מאוד (וזאת בניגוד לרציונל להגבלה על תעסוקה של חשודים בפלילים במגוון מקצועות אחרים).

לאור האמור, הפגיעה החמורה בנאשם, אשר חזקת החפות עדיין אמורה לעמוד לו, חותרת תחת העיקרון היסודי הזה, ואינה מוצדקת לאור התועלת הפוטנציאלית.

¹ בש"פ 8087/95 שלמה זאדה נ' מדינת ישראל, נ(2) 133 (1996)

² ד' ביין "ההגנה החוקתית על חזקת החפות" עיוני משפט כב (תשנ"ט-תש"ס) 11

³ ע"א 78/04 המגן חברה לביטוח בע"מ נ' שלום גרשון הובלות בע"מ, סא(3) 18 (2006)

3. **ריכוז כוח בלתי פרופורציונאלי בידי רשויות התביעה** – הצעת החוק מעניקה ליועץ המשפטי לממשלה, ולמעשה אף לגורמים זוטרים יותר בפרקליטות המדינה, את היכולת למנוע מחבר כנסת את היכולת להתמנות לראשות הממשלה, ובכך מעניקה לפקידים בלתי נבחרים "זכות וטו" על זהות ראש הממשלה.

בניגוד להגשת כתב אישום כנגד ראש ממשלה מכהן, המחייבת מעורבות היועץ המשפטי לממשלה עצמו, הרי שהגשת כתב אישום כנגד אזרח המתמודד בבחירות לכנסת יכולה להיעשות על ידי גורמים רבים בפרקליטות.

משמעות תזכיר החוק הינה הענקת כוח עצום לפקידות המשפטית, ומעבר לכך – עיוות חמור ביחסי הכוחות בין אותה הפקידות לבין חברי הכנסת, אשר המשך הקריירה שלהם, ובמיוחד של ראשי המפלגות, או אלו מהם השואפים לכך, יהיה נתון כעת בידי היועץ המשפטי לממשלה ואנשיו.

כיצד יוכלו חברי הכנסת, למשל, לבקר את פעולות משרד המשפטים או היועץ המשפטי ואנשיו, כאשר אותו יועץ עצמו יכול לגדוע באבחת החלטה, ללא כל ביקורת שיפוטית משמעותית, את הקריירה הפוליטית של אותם חברי כנסת או ראשי מפלגות? מדובר בפגיעה חמורה בעקרון הפרדת הרשויות.

סיכום

תזכיר החוק פוגע באופן חמור בזכות לבחור ולהיבחר; פוגע בעקרון הפרדת הרשויות; מעניק לפקידות המשפטית כוח לא סביר כלפי חברי הכנסת ורומס את הכלל החשוב של חזקת החפות. כל זאת, למרות שנשוא החוק לא הורשע ע"י בית המשפט, לא קיבל את יומו בפני בית המשפט וישנו סיכוי לא מבוטל שימצא זכאי.

מעבר לכל האמור, תזכיר החוק מזלזל זילזול עמוק בשיקול דעתם של מיליוני הבוחרים הישראליים, אשר יצאו לבחירות בידיעה כי כלפי מועמד הוגש כתב אישום, אולם בחרו לתת לו, או לחברי כנסת התומכים בו, את קולם בכל זאת. ייתכן כי אותם הבוחרים מאמינים בחפותו, או שיתכן והם סבורים כי אפילו אם יורשע הרי שטוב למדינה להיות מונהגת על ידו בכל זאת. תזכיר החוק שולל מהם את זכות הבחירה באופן פטרנליסטי, וזאת על סמך החלטתו של פקיד בודד ברשות המבצעת.

